УДК 336.226.11

І. Р. Безпалько

Українська академія друкарства

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ПОДАТКОВОЇ АМНІСТІЇ В УКРАЇНІ

Досліджуються особливості проведення, передумови успішності та результативності, причини невдач легалізації чи репатріації активів у світовій практиці. Визначаються можливості використання податкової амністії в перспективі в Україні як одного із способів залучення додаткових інвестицій в економіку держави.

Тіньова економіка, тіньові доходи, світовий досвід, репатріація капіталу, податкова амністія, легалізація капіталів

В умовах кризових явищ світової і, зокрема, національної економіки актуальною й досить гострою залишається проблема залучення додаткових фінансових інвестицій. «Фінансове знекровлення» економіки будь-якої держави є наслідком приховування (тінізації) доходів суб'єктами господарювання.

Україна — не єдина країна, що стикається з проблемами тіньових капіталів і доходів. Сьогодні *FATF* (*Financial Action Task Force — Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей*) оцінює реальні обсяги тіньової економіки у високорозвинутих країнах на рівні 17% ВВП, у державах, що розвиваються, — 40%, а в країнах з перехідною економікою — понад 20% ВВП [1]. За даними центру «Соціум», щорічно у світі в тіньовому секторі створюється товарів і послуг на суму близько 8 трлн дол, що за своїм розмахом дорівнює масштабу економіки США.

Періодично загострюється і така глобальна проблема, як відтік капіталів за кордон. Це явище завжди вважалося негативним, як в економіці, так і в суспільстві загалом. Американський економіст Ч. Кіндлебергер називав його «нормальним рухом капіталу з країни» або ж, як інтерпретує інший фахівець з економіки У. Клайн, це — «акумулювання приватним сектором іноземних нетто-активів, у той час як держава вважає необхідним накопичувати нетто-зобов'язання та скорочувати свої нетто-активи» [8]. Саме тому питання повернення активів у країну їх походження є досить актуальним.

Розвинені країни світу віднайшли ефективні способи розв'язання зазначених проблем за допомогою заходів, спрямованих на легалізацію майна шляхом проведення податкових амністій.

Метою цієї статті є пошук на основі дослідження особливостей, передумов результативності та невдач різних держав світу ефективної моделі податкової амністії в перспективі її застосування в Україні.

Легалізація капіталу і майна — визнана світова практика, покликана наповнити бюджети додатковими коштами, повернути валютні цінності з-за кордону, легалізувати активи, які в свій час були нагромаджені й перебувають

поза юрисдикцією держави. Крім того, можливі й інші мотиви проведення таких акцій. Ряд провідних країн Західної Європи та більше двадцяти штатів Америки проводять легалізацію активів по кілька разів за десятиріччя. Якщо аналізувати географію держав, які застосовували легалізацію чи репатріацію активів, то можна зробити висновок, що дана практика поширена майже в усьому світу.

В Європі найбільше акцій щодо легалізації активів і проведення податкових амністій було здійснено в Італії. Вони відзначалися високою результативністю. Понад 12 млн платників податків скористалися умовами повної податкової амністії 1982 року. Після того в 1984 р. проводилася податкова амністія капіталу та майна підприємців й індивідуальних підприємців, а в період з листопада 2001 р. до лютого 2002-го здійснювалася спеціальна програма з легалізації прихованого майна. За шістдесят днів цієї акції було легалізовано 61 млрд євро, більше 1 млрд євро надійшло до бюджету у вигляді податків. Протягом останньої кампанії (грудень 2009 — квітень 2010 рр.) італійці задекларували 95 млрд євро. Як повідомляє Інтерфакс-Україна з посиланням на агентство Bloomberg, на початок 2010 р. близько 25 млрд євро було фізично повернуто на батьківщину. Така активність італійців у бажанні пройти податкове «очищення» пояснюється дуже сприятливими умовами амністії. Так, штраф за ухиляння від сплати податків при амністії не перевищував 5–7%, що значно менше, ніж прийнято в Європі. До того ж, Італія не вимагає від своїх громадян повідомляти про джерела отриманого доходу. Водночас легалізація та репатріація активів в країні супроводжувалася посиленням запобіжних заходів щодо виявлення і вилучення незадекларованого майна після завершення даної кампанії [3].

Разом з тим, не зважаючи, що італійський досвід є одним із найяскравіших прикладів ефективності легалізації активів, серед країн-учасниць ЄС Італія залишається на передових позиціях за масштабами ухиляння від сплати податків громадянами.

Українські експерти відзначають, що найдосконалішим є бельгійський закон про амністію капіталів від 16.01.2003 р., яким передбачалося протягом 2004 р. проведення легалізації активів, отриманих від інвестицій за межами країни, фізичними особами. Легалізація припускала декларування доходів без повернення (податок 9 %) або інвестування в економіку ЄС не менше, як за три роки (податок 6 %). Державною гарантією при цій акції було непорушення кримінальної справи про ухиляння від сплати податків після легалізації (гарантія — відповідна розписка). Держава сподівалася на приплив капіталу в розмірі до 28 млрд дол, що, за оцінками аналітиків, становить сьому частину вивезених капіталів [6].

Досить цікавою для України є практика легалізації активів, проведеної в 1997 р. в Індії. Масштаби тіньової економіки в країні були досить значними, існують серйозні проблеми з бюрократією та корупцією. Специфікою даної акції було те, що громадяни Індії, враховуючи національні традиції та устої, вкладали кошти в придбання золотих злитків, золотих і срібних виробів, інших специфічних товарів. Широка рекламна компанія вартістю 7 млн дол США,

що проводилася в державі, та гарантії, надані урядом щодо недопущення кримінальної та адміністративної відповідальності за легалізовані активи, дозволили залучити 466 тис. платників податків і легалізувати активів майже на 8,7 млрд дол, у результаті чого додатково до бюджету надійшло 2,5 млрд дол при запланованому рівні 1 млрд дол. Під час проведення податкової амністії в Індії виникла і низка проблем. Зокрема, більшість декларацій було подано упродовж останніх двох тижнів, іноді з примусу податкового інспектора. Крім того, надійшло багато сумнівних декларацій з метою зменшення вартості суб'єкта оподаткування, що викликало хвилю судових розслідувань усупереч обіцянкам звільнення від переслідування [4].

Згідно з даними Федерального Податкового Управління США, у 1982 — 1996 рр. близько 40 штатів провели 62 податкові амністії. Загальний збір від цих акцій становив 0,008 (Луїзіана) — 2,6% (Нью Джерсі) від суми всіх податкових зборів. Тривалість амністії складала від трьох днів (Північна Кароліна, 1989 р.) до шести місяців (Оклахома, 1984 р.). Середня тривалість — 2–3 місяці. Більшість штатів здійснювала повну податкову амністію. Винятком стали штати Арізона (1982 р.), Каліфорнія (1984 р.), Айдахо (1983 р.), Оклахома (1984 р.) і Техас (1984 р.), де амністії підлягав тільки прибутковий податок з громадян [4].

Найвдалішим на пострадянському просторі є досвід проведення двох податкових амністій в Республіці Казахстан. У 2001 р. від проведення першої податкової амністії було легалізовано 480,2 млн дол. Загалом в усіх легалізованих активах фактично 90% становили внутрішні кошти і лише 10% — надходження із-за кордону. Таким чином, питання репатріації активів не було вирішено. Вдала легалізація внутрішніх активів відбулася завдяки комплексу здійснених у державі економічних і політичних реформ, унаслідок чого відновилася довіра бізнесу до уряду. Проведення акції з легалізації активів у республіці Казахстан було присвячено й ухваленню Податкового кодексу держави. У результаті проведення другої податкової амністії за період 3.06.2006 — 1.04.2007 рр. з тіні було виведено 6,7 млрд дол. Законом передбачалося звільнення від кримінальної й адміністративної відповідальності за несплату податків осіб, які самостійно легалізували свої активи та сплатили легалізаційний збір [5].

На відміну від вищевикладеного в Російській Федерації наявний невдалий досвід легалізації доходів. Серед основних причин, які спричинили незадовільне проведення легалізації активів у 1993 р., необхідно виділити передусім те, що держава фактично визнавала свою нездатність стягнути податки. Платникам пропонувалося здійснити розрахунок у повному обсязі без застосування фінансових і штрафних санкцій, тобто легалізувати активи, сплативши всі належні податки. В результаті акція повністю провалилася.

Після невдачі 1993 р. у Російській Федерації було ще декілька спроб щодо проведення легалізації активів і запропоновано цілий ряд законопроектів, які передбачали різні умови здійснення даної акції. У 2006 р. Президентом Росії був підписаний Федеральний Закон «Про спрощений порядок декларування доходів фізичними особами» на період з 1.03.2007 до 1.01.2008 рр., що

передбачав можливість легалізації фізичними особами активів, з яких не було сплачено належні податки, і сплату незалежно від виду легалізованих активів 13%-ного декларацiйного платежу.

У Грузії податкова амністія 2005 р. також зазнала провалу. Навіть в умовах низької процентної ставки (на рівні 1% вартості задекларованих доходів) ніхто, за винятком восьми свідомих бізнесменів, не був готовий легалізувати свої доходи. У результаті замість запланованих 4 млн дол до державного бюджету наприкінці 2005 р. було внесено лише 35 тис дол [4].

Не досягла запланованого ефекту і податкова амністія в Німеччині, яка проводилась у 2003 році. Уряд держави пообіцяв усім громадянам гарантії щодо відсутності переслідувань з боку держави у випадку добровільного оголошення про приховування доходів. При цьому був передбачений податок у розмірі 25% від задекларованої суми, у разі несплати — 35%. Однак замість очікуваних 5,0 млрд євро бюджет Федеративної Респуліки Німеччини поповнився лише 1,5 млрд євро [6]. Серед основних причин невдачі вважають слабку інформаційну та рекламну кампанію уряду, відповідно, більшість населення просто не знала про здійснювані заходи.

Міжнародний досвід показує, що ефективність легалізації (репатріації) активів залежить від часу і термінів її проведення, виду податків, що «прощаються», сум податкової заборгованості, ступеня залучення платників податків й інших супутніх організаційно-адміністративних і законодавчих заходів.

У деяких державах легалізація активів застосовується досить часто, що свідчить про недосконалість податкового законодавства. Результати легалізації активів у таких країнах, як Ірландія, Німеччина, Італія, Бельгія, Індія, підтверджують неоднозначність цього заходу. Існує вірогідність, що додаткові надходження до бюджету в період проведення акцій з легалізації активів не перекриють подальші загальні втрати податкових доходів через зниження податкової дисципліни.

Виходячи з міжнародного досвіду, економісти під амністією розуміють сукупність адміністративних та економічних заходів держави, спрямованих на повну або часткову легалізацію фінансових ресурсів тіньового ринку й господарських процесів, що раніше вважалися незаконними, а також помилування осіб, які здійснили правопорушення для зменшення оподатковуваної бази чи відмови від сплати податків.

Ефективність економічної амністії забезпечують одноразове проведення та її неконфіскаційний характер; достатні гарантії звільнення від відповідальності за задекларовані об’єкти та конфіденційності інформації; широка роз’яснювальна робота та активна рекламна кампанія з боку уряду; поєднання амністії з більш жорстокими умовами відповідальності у випадку подальшого приховування доходів, що передбачає наявність законодавчих механізмів та організаційних, науково-методичних, фінансових, матеріальних, кадрових й інших ресурсів для того, щоб почати активний пошук прихованих капіталів і кримінальне переслідування осіб, винних в ухилянні від сплати податків, які не захотіли скористатися можливостями амністії.

Амністія як засіб залучення інвестицій без посилення гарантій власності і поліпшення економічного клімату може залишитися черговою кампанією на зразок «дебюрократизації» чи «боротьби з ліцензуванням», що мало вплинули на реальні умови господарювання. Як відомо, згідно з так званою «пірамідою Маслоу», пріоритети індивіда упорядковані так, що без забезпечення гарантій безпеки решта мотивів — такі, як отримання порівняно більш високого прибутку — будуть ігноруватися [1].

Таким чином, неоднозначність світового досвіду щодо легалізації доходів шляхом податкової амністії підтверджує потребу в розробленні такого механізму її реалізації в Україні, за якого ініціатива уряду поєднується з громадською позицією більшості населення держави, паралельно здійснюються заходи з підвищення рівня податкової культури та створення сприятливого інвестиційного клімату для легального вкладення легалізованих капіталів.

1. Барановський О. Проблеми власності та легалізації капіталів і доходів в Україні / О. Барановський, В. Сіденко // Національна безпека і оборона. — К.: Центр ім. Разумкова. — 2004. — №2. — С.2—13. 2. Детенизация экономики и легализация теневых капиталов в Украине: виступления участников профессион. дискус. «Проблемы детенизации экономики, перераспределения собственности и легализации теневых капиталов в Украине», 15—21 мая 2004 г. // Зеркало недели. — 2004. — №18(493). Італійці задекларували 95 млрд євро в процесі податкової амністії // FINANCE.UA — 01.01.2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http:/news.finance.ua/ua/~/1/0/all/2010/01/01/1828733. 4. Налоговая амнистия: мировой опыт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: — http://www.roche-duffay.ru/articles/amnesty.htm 5. Податкова амністія по-українськи // FINANCE.UA — 07.05.2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: — http:/news.finance.ua/ua/~/2/0/all/2009/05/07/159783 6. Поплевічева Н.Г. Роль держави в запровадженні фінансової амністії: світовий досвід і реалії України / Поплевічева Н.Г.// Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. — Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2010. — Вип. 3 (30). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2010-3/doc/3/19.pdf. 7. Чи наздожене «тінь» податкова амністія // День від 24.02.2010 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: — http://www.day.kiev.ua/ 8. Capital Flight and Third World debt. / D.R. Lessard and J. Williamson. — Wash.: Institute for International Economics, 1987. — 258 p. — P. 81—83.

ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МИРОВОГО ОПЫТА НАЛОГОВОЙ АМНИСТИИ В УКРАИНЕ

Исследуются особенности проведения, предпосылки успешности и результативности, причины неудач легализации или репатриации активов в мировой практике. Определяются возможности использования налоговой амнистии в перспективе в Украине как одного из способов привлечения дополнительных инвестиций в экономику государства.

THE PROSPECT OF USE OF WORLD EXPERIENCE OF TAX AMNESTY IN UKRAINE

The features of realization, pre-condition of success and effectiveness, reason of failures of legalization or repatriation of assets are investigational in world practice. Possibilities of the use of tax amnesty are certain in a prospect in Ukraine as one of methods of bringing in of additional investments in the economy of state.

Стаття надійшла 11.05.11

УДК:658.8.012.32

І. Б Млинко

Українська академія друкарства

КОНТРОЛІНГ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПРОМИСЛОВОМУ ПІДПРИЄМСТВІ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Розглядаються основні підходи до визначення українськими та закордонними вченими терміну «контролінг». Окреслено концепцію процесу маркетингового контролінгу на підприємстві, наведено чинники, які ускладнюють його впровадження.

Контролінг, маркетинговий контролінг, концепція маркетингового контролінгу, промислове підприємство

В умовах ринкових відносин особливого значення набуває контролінг маркетингової діяльності, оскільки саме маркетинг відіграє важливу роль у забезпеченні стійких ринкових позицій підприємства та здобутті лояльних споживачів. Розроблення та виконання маркетингових програм підприємства потребує як інформаційного забезпечення, так і їх фінансово-економічного обґрунтування. Втім, на практиці управлінські рішення щодо маркетингових заходів не завжди фінансово аргументовані та узгоджені з планами інших функціональних підрозділів, що обумовлює виникнення міжфункціональних конфліктів.

Термін «контролінг» виник у 20-х рр. XX ст. у США. Спочатку його трактували як контроль за використанням коштів і проведенням ревізій у фінансово-економічній сфері. Наприкінці минулого століття представники американської школи контролінгу почали пов’язувати його вже не тільки з функціями введення обліку і здійсненням ревізій, а загалом як «*…цілісну концепцію економічного управління підприємством…*». У Західній Європі концепція контролінгу поширилась у 70-х роках XX ст. і найбільшої популярності набула в Німеччині. Представники німецької школи концентрують свою увагу на майбутніх процесах, а не аналізі тих подій, що вже відбулися. Тому контролінг вони пов’язують насамперед з питаннями планування і контролю діяльності організації. У країнах СНД контролінг почав привертати до себе увагу лише на початку 90-х років. Сутність і поняття контролінгу в своїх працях розглядало чимало вчених, як зарубіжних, так і українських, зокрема, М. Базь, Л. Балабанова, А. Дайле, В. Карманова, І. Кушнір, П. Лебедєв, Л. Мартюшева, М. Пушкар, С. Фалько, Х. Фольмут, А. Шеремет та інші. Однак у роботах цих науковців відсутній єдиний універсальний підхід до трактування сутності та ролі контролінгу в системі менеджменту підприємства. Одні фахівці розглядають контролінг у контексті «*…комплексного систематичного оцінювання всіх сторін діяльності підприємства, її підрозділів, керівників співробітників з точки зору своєчасного та якісного виконання запланованих стратегічних показників, явище відхилень і виконання негайних та енергійних дій, щоб намічені*